

УДК 1(091).128

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2023-2-10>**Титаренко Олена Юріївна**кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філологіїУкраїнського державного університету імені Михайла Драгоманова
вул. Пирогова, 9, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-8606-3253

ПРОБЛЕМА СМЕРТІ ТА БЕЗСМЕРТЯ У ПОВІСТІ «МАЙСЬКА НІЧ, АБО УТОПЛЕНА» М. ГОГОЛЯ

Актуальність теми дослідження. Творчість Миколи Гоголя актуальна як ніколи для нашого суспільства у час складних випробувань, у зв'язку з російською військовою агресією.

М. Гоголь у своїх філософських, містичних оповіданнях піднімає глибинно проблему смерті та безсмертя людської особистості.

Мета статті – проаналізувати проблему смерті та безсмертя в повісті М. Гоголя «Майська ніч, або Утоплена».

Методологія. Для досягнення мети був застосований методологічний підхід метаантропологія Н. Хамітова. Також автором були використані методи герменевтики, аналізу, синтезу та узагальнення.

Автор приходять до **висновку**, що людина граничного буття за гоголевським мотивом (утоплена сотникова дочка) навіть після смерті не може побачити відьму-мачуху, яка обернулася на одну із потопельниць. Відьма – це теж людина граничного буття.

М. Гоголь вдається до філософського символізму. Померлі потопельниці у ставку – особистості граничного буття, які застрягли у власному особистісному розвитку. Чому ніхто з живих людей, яких зустрічає померла донька сотника, побачити відьму? Тому що це переважно люди буденного буття і таке завдання їм не під силу.

Левко, який кохає Ганну і хоче з нею одружитися, своїм коханням та щирими почуттями, був на межі трансформації у особистість метаграничного буття і тому він зміг допомогти утопленій донці сотника та вказав їй на відьму.

Після допомоги панночці, Левко робить вибір, він не просить грошей, а обирає кохання з Ганною. Тому він стає особистістю метаграничного буття.

Проблема смерті і безсмертя у повісті «Майська ніч, або Утоплена» полягає в тому, що лише маючи взаємодію зі світом мертвих, головний герой зміг досягнути вищої сходи особистісного існування – метаграничного виміру.

Ключові слова: смерть, безсмертя, особистість, М. Гоголь, «Майська ніч, або Утоплена», Н. Хамітов, П. Нестеренко.

Вступ. Творчість Миколи Гоголя актуальна як ніколи для нашого суспільства у час складних випробувань, у зв'язку з російською військовою агресією.

Ця злочинна, нічим не виправдана, ганебна, терористична російська війна проти України загострила та зробила актуальним як ніколи раніше для українського суспільства філософське дослідження проблеми смерті та безсмертя людської особистості.

Український талановитий філософ та мислитель Павло Нестеренко написав своє дисертаційне дослідження з філософської антропології на тему «Проблема смерті та безсмертя особистості: світоглядні й соціокультурні аспекти». Ретельно дослідивши рукопис дисертації дослідника, нас осяяли інсайти та непереборне бажання написати дану статтю з філософії, адже філософія людини – це не лише «строге академічне письмо», філософія людини, за член-кореспондентом НАН України, професором Назіпом Хамітовим – це «філософське мистецтво» [4], яке дозволяє більшу свободу для вираження думки дослідника та аналіз поведінки літературних героїв у межах київської філософсько-антропологічної парадигми метаантропологія Н. Хамітова [6].

У 2022 р. у третьому випуску фахового, наукового журналу «Перспективи. Соціально-політичний журнал», вийшла англomовна наукова стаття П. Нестеренка «The problem of death and immortality in the teachings of H. Skovoroda in the context of modern Ukrainian philosophical anthropology» (пер. «Проблема смерті та безсмертя у вченні Г. Сковороди в контексті сучасної української філософської антропології») [7]. Дана наукова публікація дослідника П. Нестеренка не просто геніальна, вона глибинно, вперше в історії України аналізує та розкриває проблему смерті та безсмертя у філософській спадщині батька української філософії, великого, українського генія Григорія Савича Сковороди.

П. Нестеренко доводить, що «що смерть і безсмертя розуміються філософом (Г. Сковородою, – прим. О.Т.) в існуванні людей у буденному, граничному та метаграничному вимірах. На буденному рівні буття люди бояться смерті: або не вірять у життя після смерті, або бояться вічних пекельних мук.

Для осіб граничного людського існування, які сповнені волі до влади та творчості, віра в безсмертя душі може стати спокусою для їх гордості.

Особи метаграничного існування поєднують смирення та розуміння Іншого з прагненням до добрих справ і духовної творчості» [7, с. 11].

Можна погодитися з автором. Г. Сковорода писав свої філософські твори у художній, довільній формі діалогів. Отже, філософські праці художньої літератури можна аналізувати у трьох метаантропологічних вимірах.

Серед українських письменників-філософів, твори яких можна зарахувати як філософські, можна виділити ім'я М. Гоголя. Микола Гоголь у своїх філософських, містичних оповіданнях піднімає глибинно проблему смерті та безсмертя людської особистості.

Згідно з Вікіпедією, Микола Васильович Гоголь – це «російський прозаїк, оповідач і драматург українського походження» [8].

Ми не можемо погодитися з тим, що Гоголь – це «російський». Ми вважаємо, М. Гоголь – це український письменник і філософ, тому важливо та актуально проводити філософські дослідження його творчої спадщини.

Мета статті – проаналізувати проблему смерті та безсмертя в повісті М. Гоголя «Майська ніч, або Утоплена».

Методологія. Для досягнення мети був застосований методологічний підхід метаантропологія Н. Хамітова [5]. Також нами були використані методи герменевтики, аналізу, синтезу та узагальнення.

За українським мислителем В. Лісовим, аналіз та синтез – це «розкладання цілого на частини та з'єднання частин в ціле в процесі предметно-практичної або розумової діяльності. В методологічному плані аналіз є таким способом дослідження об'єкта, що пролягає у виокремленні його частин, властивостей, відношень тощо з метою їх самостійного вивчення» [2].

У нашому дослідженні ми використовуємо метантропологічний аналіз та синтез, тобто досліджуючи філософську працю «Майська ніч, або Утоплена» М. Гоголя, ми розкладаємо текст на елементи у пошуку трьох метаантропологічних рівнів буття: буденного, граничного та метаграничного [5]. А у висновках ми узагальнюємо та складаємо досліджувані метаантропологічні елементи – смислові одиниці тексту, які дозволяють нам досягнути метаантропологічний рівень буття головних героїв.

Виклад основного матеріалу. На початку повісті М. Гоголь розповідає легенду про відьму та утоплена доньку сотника. «Привіз сотник молоду жінку до нового дому свого. Красна була молода жінка. Рум'яна та білолиця була молода жінка; тільки так страшно глянула на свою пасербицю, що та аж скрикнула, її побачивши. ... Зайшла ніч; пішов сотник з молодою жінкою до своєї опочивальні; замкнулася й ясна панночка у себе в світлиці. Гірко їй стало; заплакала вона. Аж бачить: страшна чорна кішка крадеться до неї; шерсть на ній горить, і залізні пазури цокають по помосту» [1, с. 68].

Проводячи метаантропологічний аналіз, ми можемо побачити, що Гоголь описує буденний рівень буття тогочасної української родини, батько одружується на мачусі, а його рідна донька,

яка переживає екзистенційну, трагічну ситуацію смерті матері, вже з першого погляду починає бачити, що дивиться на неї мачуха не з добром, а з ненавистю.

Захищаючись від лихої відьми-мачухи у образі чорної кішки, дівчина взяла батькову шаблю та відрубала кішці лапу. Через три дні з'явилася її мачуха з перев'язаною рукою, сотникова дочка зрозуміла, що мачуха відьма. Під чарами відьми, батько вигнав рідну доньку з дому, а вона у відповідь від горя кинулася у ставок та утопилася [1].

«Старі баби вигадали, буцімто з того часу всі утоплениці виходили місячними ночами в панський сад грітися попри місяця; і сотникова дочка стала у них за найстаршу. Якоїсь ночі побачила вона мачуху свою біля ставу, кинулася на неї і, кричачи, затигла у воду. Проте відьма й тут додумалась: обернулася під водою на одну із утоплених, та через те й уникла трійчатки з зеленого очерету, якою хотіли її утоплениці бити. Ет, вір бабам! Кажуть іще, немов панночка збирає щоночі утоплених і заглядає поодиноці кожній в обличчя, щоб пізнати, котра з них відьма; та й досі не пізнала. І коли попадеться з людей хто, зараз силує його вгадувати, страхаючи, що як не вчинить по її, то вона його втопить у воді» [1, с. 68–69]. – говорить М. Гоголь.

Метаантропологічний аналіз дозволяє нам побачити проблему смерті та безсмертя у даній злободенній, трагічній ситуації. Людина буденного буття не може бути відьмою. Відьма априорі – це людина граничного буття, яка має свій чаклунський, відьомський особистісний світогляд і використовує диявольські чари заради мотиву отримати владу чаклунством над іншими людьми.

Гоголь зображує ситуацію боротьби добра та зла, коли зла мачуха, перетворившись у сатанинську кішку, хоче вбити, задушити свою падчерку. На межі життя та смерті, панночка захищається, рубає чаклунку мечем, але зло на деякий час перемагає добро, відьма вижила і рідний батько, зачарований бісівською магією мачухи, фактично, зрікається рідної доньки та виганяє її з дому. Батько – це людина буденного буття. Він немає сили волі протистояти злим чарам мачухи-відьми та втрачає батьківський інстинкт.

Отже, М. Гоголь піднімає тему проблеми смерті та безсмертя особистості. Дочка сотника – це людина граничного буття, яка не витримавши приниження та соціальної несправедливості і жорстокого вчинку рідного батька, який був під деструктивним впливом злої мачухи, – вчиняє самогубство. Зло перемогло добро. Але все ж божественна справедливість не дозволяє відійти панночці у небуття. Вона стає безсмертною русалкою, щоб отримати другий шанс перемогти злу мачуху. Адже мачуха-відьма – це магічна істота і щоб її перемогти, панночка теж повинна бути сповнена магічної, потойбічної сили.

Головні герої повісті Гоголя – закохані Ганна та Левко, які не можуть із-за соціальної нерівності одружитися. Одного разу Левко побачив вночі утоплену панночку, яка звернулася до нього за допомогою: «Сльози тихо покотилися по блідому виду її (доньки сотника, – прим. О.Т.). «Парубче», сказала вона, і дивно якось її мова за серце брала: «парубче, найди мені мою мачуху! Я нічого не пожалію для тебе. Я нагороджу тебе. Я тебе щедро та багато нагороджу!» [1, с. 85].

Левко погодився. У цей час потопельниці вийшли на берег і почали гратися в гру. «Левко поглянув на берег: у тонкому срібному тумані маячили легкі, мов тіні, дівчата в білих, як уквітчана конваліями лука, сорочках; разки золотого намиста, коралі, дукачі виблискували у них на шиях; та вони були бліді; тіло їх було прозоре, як хмарки, і ніби світилося наскрізь у срібному місячному промінні. Дівоче коло наблизилось до нього. Почулися голоси. «Нумо у ворона, нумо гратися у ворона!» – зашуміли всі, наче комиш при березі, коли торкнуться його під тихий присмерковий час легкі вітрові уста. «Кому ж бути за ворона?» Кинули жеребок – і одна дівчина вийшла із натовпу. Левко взявся придивлятися до неї. Обличчя, одяг, все на ній таке саме, як і на інших. Помітно тільки, що вона неохоче грала цю роль. Дівочий гурт витягся довгою низкою і прудко втікав од нападу хижого ворона. «Ні, я не хочу бути за ворона», сказала дівчина, стомлена та знеможена. «Мені шкода одбирати курчат у бідної матері!» «Ти не відьма!» подумав Левко. «Хто ж буде за ворона?» Дівчата знову хотіли кинути жеребок. «Я буду за ворона!» визвалася одна з-поміж них. Левко почав пильно вдивлятися в обличчя її. Прудко й сміливо гналася вона за дівочим ключем і кидалася на всі боки, щоб упіймати свою здобич. Тут Левко запримітив, що тіло її не так світилось, як у інших: всередині в ньому щось чорніло.

Зненацька пролунав крик: ворон кинувся на одну з гурту, схопив її, і Левкові привиділось, ніби у неї випустились кігті і на виду блиснула люта радість. «Відьма!» сказав він, раптом показавши на неї пальцем» [1, с. 85–86].

Метаантропологічний аналіз дозволяє нам побачити нові приховані аспекти проблеми смерті та безсмертя особистості у повісті «Майська ніч, або Утоплена». Мотив безсмертя домінує над мотивом смерті. Після тілесної кончини життя не закінчується для головних героїнь: Доньки сотника та злої Відьми. Вони перейшли в метафізично граничний, особливий вимір реальності, який межує з земною буденністю. Ця потойбічна, гоголівська реальність надзвичайно ірраціональна, не логічна, примарна, тому Панночка ніяк не може побачити, хто ж з потопельниць-русалок є її мачухою. Потрібна допомога від світу живих – від реальності логіки та ясної свідомості. Тому Донька сотника шукає, хто з живих людей може їй показати, хто ж насправді серед русалок Відьма. Але не всі живі люди можуть виконати подібне завдання, адже мачуха – це людина граничного буття, а побачити людину граничного буття може лише представник чи представниця з земної реальності, які самі є людьми буття граничного.

Далі Микола Васильович Гоголь зображує важливу особистісну зміну Левка. «Панночка засміялася, і дівчата з криком повели за собою ту, що вдавала ворона. «Чим же віддячити тобі, парубче? Я знаю, тобі не золота треба: ти кохаєш Ганну; та суворий батько твій не дає тобі поборитися з нею. Він тепер не стане на заваді; візьми, оддай йому цю записку...» Біла рученька простяглась, обличчя її дивно якось засвітилось і засіяло... Млосно забилося козакове серце, тремтіння невимовне його охопило... Він ухопив записку і... прокинувся» [1, с. 86].

Ця цитата М. Гоголя має важливий філософський зміст. На наше розуміння автор продемонстрував трансформацію особистості Левка та перехід його з граничного у метаграничний рівень особистісного буття. Адже, Левко мав вибір. Він міг попросити у панночки золота і стати дуже багатим та незалежним від свого батька. Але він обирає кохання. І саме кохання, як точка біфуркації, змінює особистість головного героя, роблячи його людиною метаграничного буття у термінології Н. Хамітова [3].

Повість закінчується щасливим фіналом. Батько Левка дозволяє йому одружитися з Ганною.

Висновки. Отже, на основі метаантропологічного аналізу проблеми смерті та безсмертя в повісті М. Гоголя «Майська ніч, або Утоплена», ми можемо прийти до висновку, що людина граничного буття за гоголівським мотивом (утоплена сотникова дочка) навіть після смерті не може побачити відьму-мачуху, яка обернулася на одну із потопельниць. Відьма – це теж людина граничного буття.

М. Гоголь вдається до філософського символізму. Померлі потопельниці у ставку – особистості граничного буття, які застрягли у власному особистісному розвитку. Чому ніхто з живих людей, яких зустрічає померла донька сотника, побачити відьму? Тому що це переважно люди буденного буття і таке завдання їм не під силу.

Левко, який кохає Ганну і хоче з нею одружитися, своїм коханням та щирими почуттями, був на межі трансформації у особистість метаграничного буття і тому він зміг допомогти утопленій донці сотника та вказав їй на відьму.

Після допомоги панночки, Левко робить вибір, він не просить грошей, а обирає кохання з Ганною. Тому він стає особистістю метаграничного буття.

Проблема смерті і безсмертя у повісті «Майська ніч, або Утоплена» полягає в тому, що лише маючи взаємодію зі світом мертвих, головний герой зміг досягнути вищої сходинки особистісного існування – метаграничного виміру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гоголь М. Майська ніч, або Утоплениця. *Вечори на хуторі біля Диканьки*. Тарас Бульба. *Вій: Повісті*. Тернопіль : Навчальна книга - Богдан. Київ : Веселка. 2010. С. 64-89.
2. Лісовий В. Аналіз і синтез. *Філософський енциклопедичний словник за ред. В. І. Шанкарук*. Київ. Абрис. 2002. С. 19-20.
3. Хамітов Н. Філософська антропологія у «позитивному» та «негативному» проблемному полі: концепти Еросу і Танатосу. *Грані людського буття: позитивні та негативні виміри антропокультурного*. Київ : Наукова думка, 2010. С. 167–191.

4. Хамітов Н. Академічна філософія як наука і мистецтво. 2020. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/185052/11-Khamitov.pdf?sequence=1> (дата звернення: 29.09.2023).
5. Хамітов Н. В. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. Київ : КНТ, 2017. 394 с.
6. Khamitov N. The mystery of male and female nature. Sofia : Kibea, 2022. 200 p.
7. Nesterenko P. O. The problem of death and immortality in the teachings of H. Skovoroda in the context of modern Ukrainian philosophical anthropology. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. № 3. 2022. URL: http://perspektyvy.pdpu.od.ua/3_2022/1.pdf (дата звернення: 25.06.2023).
8. WikipediA Nikolai Gogol. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Nikolai_Gogol (дата звернення: 06.03.2023).

REFERENCES

1. Hohol M. (2010). *Mayska nich, abo Utopelnytsya. Vechory na khutori bilya Dykanky*. Taras Bulba. *Viy: Povisti* [May Night, or Drowning. Evenings at the farm near Dykanka. Taras Bulba. Vii: Stories]. Ternopil: Navchalna knyha - Bohdan. Kyiv: Veselka. S. 64-89. [in Ukrainian].
2. Lisovyy V. (2002). Analiz i syntezy [Analysis and synthesis]. *Filosofskyy entsyklopedychnyy slovnyk za red. V. I. Shankaruk*. Kyiv. Abrys. S. 19-20.
3. Khamitov N. (2010). *Filosofska antropohiya u «pozytyvnomu» ta «nehatyvnomu» problemnomu poli: kontsepty Erosu i Tanatosu* [Philosophical anthropology in the "positive" and "negative" problematic field: the concepts of Eros and Thanatos]. *Hrani lyudskoho buttya: pozytyvni ta nehatyvni vymiry antropokulturnoho*. Kyiv: Naukova dumka. S. 167–191 [in Ukrainian].
4. Khamitov N. Akademichna filsofiya yak nauka i mystetstvo [*Academic philosophy as science and art*]. 2020. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/185052/11-Khamitov.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
5. Khamitov N. (2017). *Filosofska antropohiya: aktualni problemy. Vid teoretychnoho do praktychnoho povorotu* [Philosophical anthropology: current problems. From theoretical to practical turn]. Kyiv: KNT. S. 394. [in Ukrainian].
6. Khamitov N. (2022). The mystery of male and female nature. Sofia : Kibea, 200 p.
7. Nesterenko P. O. The problem of death and immortality in the teachings of H. Skovoroda in the context of modern Ukrainian philosophical anthropology. *Perspektyvy. Sotsialno-politychnyy zhurnal*. № 3. 2022. Retrieved from http://perspektyvy.pdpu.od.ua/3_2022/1.pdf.
8. WikipediA Nikolai Gogol. Retrieved from https://en.wikipedia.org/wiki/Nikolai_Gogol.

Tytarenko Olena Yuriivna

Candidate of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of English Philology
Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University
9, Pyrogova str., Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8606-3253

THE PROBLEM OF DEATH AND IMMORTALITY IN THE STORY “MAY NIGHT, OR THE DROWNED” BY M. GOGOL

Problem. *The work of Mykola Gogol is more relevant than ever for our society at a time of difficult trials, in connection with Russian military aggression.*

M. Gogol in his philosophical and mystical stories deeply raises the problem of death and immortality of the human personality.

The purpose *of the article is to analyze the problem of death and immortality in M. Gogol's story “May Night, or Drowned.”*

Methodology. *To achieve the goal, the methodological approach of N. Khamitov's meta-anthropology. We also used the methods of hermeneutics, analysis, synthesis and generalization.*

The author comes to **the conclusion** that a person of boundary existence according to Gogol's motive (a drowned centurion's daughter) cannot even after death see the witch-stepmother, who turned into one of the drowning women. A witch is also a person of boundary existence.

M. Gogol resorts to philosophical symbolism. The deceased drowned women in the pond are individuals of boundary existence who are stuck in their own personal development. Why do none of the living people who the dead centurion's daughter meets see the witch? Because these are mostly people of everyday life and such a task is beyond their power.

Levko, who loves Hanna and wants to marry her, with his love and sincere feelings, was on the verge of transformation into a person of a meta-boundary existence, and therefore he was able to help the drowned centurion's daughter and pointed her to the witch.

After helping the young lady, Levko makes a choice, he does not ask for money, but chooses love with Hanna. Therefore, he becomes a person of meta-boundary existence.

The problem of death and immortality in the story "May Night, or Drowned" is that only by interacting with the world of the dead, the main character was able to reach the highest level of personal existence - the meta-boundary dimension.

Key words: death, immortality, personality, M. Gogol, "May Night, or Drowned", N. Khamitov, P. Nesterenko.